

IZABELA KAPSA

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
ORCID: 0000-0003-2342-3682
izabela.kapsa@ukw.edu.pl

WOJCIECH TREMPAŁA

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
ORCID: 0000-0001-5442-7235
tremwoj@ukw.edu.pl

PARTYCYPACJA I PREFERENCJE POLITYCZNE MŁODYCH DOROSŁYCH A ICH ORIENTACJE WARTOŚCIUJĄCE

Participation and Political Preferences of Young Adults and Their Value Orientations

The article presents an analysis of the political participation and preferences of young adults in relation to their value orientations. The political activity of young people who, upon turning 18, gain civic rights and are at a developmental stage where they seek personal goals and identify with new values, constitutes an important research problem. Based on quantitative research conducted between 2018 and 2023 among final-year high school students in Bydgoszcz (N=1252), the study examined their level of political interest, engagement in various forms of political activity, left-right orientation, and the values embraced by young adults. The findings indicate that the surveyed students report a moderate level of interest in politics and political activity. The results vary depending on the year of the study, gender, school type, educational profile, as well as certain value orientations.

K e y w o r d s: political activity, political participation, political preferences, youth, value orientations.

Partycypacja i preferencje polityczne młodych dorosłych a ich orientacje wartościujące

Artykuł zawiera analizę partycypacji i preferencji politycznych młodych dorosłych w odniesieniu do ich orientacji wartościujących. Aktywność polityczna młodych ludzi, którzy wraz z ukończeniem osiemnastego roku życia nabyli prawa obywatelskie, a przy tym znajdują się w takim okresie rozwojowym, że poszukują własnych celów oraz identyfikują się z nowymi wartościami stanowi istotny problem badawczy. W oparciu o badania ilościowe przeprowadzone w latach 2018–2023 w grupie uczniów klas maturalnych uczących się w Bydgoszczy (N=1252), zweryfikowano stopień zainteresowania polityką, zaangażowania w różne formy działalności politycznej, orientację na osi lewica-prawica oraz wyznawane przez młodych dorosłych wartości. Wnioski z badań wskazują, że badani maturzyści deklarują średni poziom zainteresowania polityką i aktywności politycznej oraz różnią się ze względu na czas badania, płeć, typ szkoły i profil kształcenia, a także niektóre orientacje wartościujące.

S ł o w a k l u c z o w e: aktywność polityczna, młodzież, orientacje wartościujące, partycypacja polityczna, preferencje polityczne.

WPROWADZENIE

Poznanie preferencji politycznych młodych ludzi, którzy wraz z ukończeniem 18 roku życia nabyli prawa obywatelskie, a przy tym znajdują się w takim okresie rozwojowym, że poszukują własnych celów oraz identyfikują się z nowymi wartościami i zachowaniami, wydaje się być niezwykle interesującym zadaniem badawczym. Uznając preferencje polityczne za ustosunkowania wobec zjawisk i obiektów w sferze polityki¹, w literaturze przedmiotu rozumie się je zwykle szeroko, wskazując na takie zagadnienia szczegółowe, jak: poglądy polityczne, postawy względem konkretnych problemów politycznych, preferencje partyjne czy partycypacja obywatelska, w tym wyborcza. Wartości i orientacje wartościujące są w tym kontekście traktowane jako czynniki ukie-
runkujące zachowanie ludzi w sytuacjach społecznych i narzędzie prognozowania przyszłych zachowań². Wydaje się, że w odniesieniu do polityki, wiedza ta może być szczególnie przydatna. Z jednej strony bowiem pozwala uchwycić tendencje do akceptacji lub odrzucenia

¹ U. Jakubowska, *O naturze preferencji politycznych. Perspektywa psychologiczna*, Warszawa 2018, s. 7.

² T. Hejnicka-Bezwińska, *Orientacje życiowe młodzieży*, Bydgoszcz 1991, s. 44.

danej oferty politycznej, z drugiej też postawy polityczne mogą pełnić funkcję wyrażania wartości.

Badania preferencji politycznych młodzieży prowadzone są najczęściej przez ośrodki badania opinii publicznej lub badaczy reprezentujących różne dyscypliny naukowe w obszarze nauk społecznych. W Polsce w ostatnich latach zainteresowanie tą tematyką jest duże ze względu na uwarunkowania systemowe – zarówno związane z transformacją ustrojową, jak i procesami globalnymi. Rośnie także w okresach wyborczych lub innych szczególnie ważnych ze względów politycznych. Diagnoza preferencji politycznych młodzieży doświadczającej konsekwencji pandemii COVID-19, nawet w skali lokalnej, może stanowić istotny wkład do poznania tej grupy respondentów w specyficznym okresie badania. Ponadto pozwala na dokonanie analizy porównawczej z wynikami uzyskiwanymi w skali ogólnopolskiej, co ma szczególne znaczenie z uwagi na dokonujące się w obrębie młodego pokolenia zmiany w orientacjach politycznych i wartościujących oraz ich wzajemnych zależności.

Niniejszy artykuł podejmuje zagadnienie partycypacji oraz preferencji politycznych młodych wyborców i zawiera opracowanie wyników badań empirycznych przeprowadzonych w latach 2018–2023 wśród ponad tysiąca dwustu uczniów klas maturalnych bydgoskich szkół ponadpodstawowych³. Za cel badań przyjęto sporządzenie charakterystyki bydgoskich maturzystów pod względem ich preferencji politycznych, wyrażonych takimi zmiennymi zależnymi, jak: poziom zainteresowania polityką, poglądy polityczne na osi lewica-prawica, aktywność polityczna oraz ich orientacje wartościujące. W procedurze badawczej wykorzystano metody analizy ilościowej, a wnioski z przeprowadzonej analizy zostały omówione na tle badań ogólnopolskich odnoszących się do omawianych zagadnień.

³ Badania realizowane są od 2018 roku przez zespół pracowników naukowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Raporty z wcześniejszych badań zostały opublikowane m.in. w: R. Leppert, I. Kapsa, A. Nowakowska-Kutra, W. Trempała, *Bydgoscy maturzyści. Orientacje życiowe i polityczne a postawy wobec uchodźców oraz migrantów – raport z badań z 2018 roku*, w: Ł. Jureńczyk, J. Szczutkowska, W. Trempała, P. Wenderlich (red.), *Zjawiska migracji i uchodźstwa w kulturze i sztuce XX i XXI wieku*, Bydgoszcz 2019, s. 145–162; I. Kapsa, W. Trempała, *Environmental Awareness Amongst Youth in Times of Environmental Crisis*, „Athenaeum” 2020, 67 (3), s. 115–130; idem, I. Kapsa, *Oferta kulturalna i atrakcyjność Bydgoszczy w opiniach maturzystów – raport z badań*, w: A. Kaszukur, A. Laska (red.), *Nowa polityka miejska*, Bydgoszcz 2020, s. 205–223.

PARTYCYPACJA, PREFERENCJE POLITYCZNE I ORIENTACJE WARTOŚCIUJĄCE JAKO PRZEDMIOT BADAŃ

Termin „preferencje polityczne” rzadko jest definiowany w literaturze, choć używany stosunkowo często. Obejmuje takie zagadnienia szczegółowe, jak: poglądy polityczne, postawy względem konkretnych problemów politycznych, orientacje ideologiczne, zainteresowanie i aktywność polityczna. Urszula Jakubowska definiuje preferencje polityczne jako „ustosunkowania wobec wszelkich zjawisk i obiektów mieszczących się w sferze szeroko rozumianego zarządzania sprawami państwa”⁴, wskazując przy tym, że mogą się one odnosić do politycznych idei, ideologii, partii i ugrupowań politycznych, polityków i polityczek, ich wypowiedzi i działań, które dotyczą spraw politycznych. Przyjmując, że preferencje polityczne odnoszą się zarówno do myślenia politycznego, politycznych postaw, jak i do działań podejmowanych w sferze polityki, kategoryzowanie ich charakteryzuje się zarówno szerokim wachlarzem kryteriów stosowanych w tym celu, jak i zróżnicowanym doбором metod badawczych. Istnieje szereg typologii myślenia politycznego, które różnicują się m.in. w zakresie relacji między jednostką a grupą (indywidualizm kontra kolektywizm), podejścia do zminimalizowania lub zmaksymalizowania różnic między ludźmi (egalitaryzm kontra elitaryzm), stopnia zaufania lub nieufności do innych ludzi oraz orientacji lewicowej lub prawicowej⁵. W odniesieniu do preferencji politycznych najczęściej stosuje się podejście nomotetyczne – ukierunkowane na wykrycie uniwersalnych reguł rządzących danym zjawiskiem – które pozwala na poznanie specyfiki i uwarunkowań wyborczych, myślenia politycznego czy gotowości do przyjmowania określonych ideologii politycznych⁶. Wśród najczęściej wykorzystywanych metod badawczych dominują sondaże (w tym ankiety i wywiady kwestionariuszowe) oraz obserwacja – zarówno bezpośrednia, jak i uczestnicząca.

Większość badaczy analizujących preferencje polityczne wykorzystuje metodę sondażową, w której stosuje kwestionariusz lub ankietę zawierające zestaw pytań lub twierdzeń odnoszących się do badanego zagadnienia. W odniesieniu do niektórych kategorii opracowane zostały także skale nasilenia postaw w danym wymiarze. W celu usta-

⁴ U. Jakubowska, *O naturze preferencji politycznych*, s. 7.

⁵ K. Skarżyńska, *Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej*, Warszawa 2005.

⁶ U. Jakubowska, *Podejścia, procedury, metody i techniki badawcze*, w: K. Skarżyńska (red.), *Podstawy psychologii politycznej*, Poznań 2002, s. 346.

lenia poziomu zainteresowania polityką w kwestionariuszach stosuje się pytanie, w którym respondenci proszeni są o wskazanie na określonej skali, w jakim stopniu interesują się polityką – czasem wyrażanym liczbą, a czasem wartością słowną – od „wcale” do „w bardzo dużym stopniu”. Do badania orientacji na osi lewica-prawica zwykle stosuje się pytanie dotyczące określenia poglądów politycznych jako prawicowych, lewicowych lub centrowych. W tym celu w ankiecie formułowane jest zwykle pytanie lub prośba do badanych z kafeterią odpowiedzi – np. „Proszę określić swoje poglądy polityczne: a) lewicowe, b) prawicowe, c) centrowe” lub wyrażeniem cyfrą autoidentyfikacji⁷. W badaniach naukowych ponadto ta orientacja służy do weryfikowania zróżnicowania poglądów politycznych i postaw dotyczących innych zagadnień z obszaru polityki.

Aktywność polityczna, aktywny udział w polityce czy inaczej uczestnictwo polityczne z kolei oznacza podejmowanie zróżnicowanych form działania, które mają na celu aktywne wsparcie politycznej ciągłości lub zmiany⁸. W odniesieniu do polityki stosuje się także pojęcie partycypacji obywatelskiej, która szeroko rozumiana oznacza zarówno przyłączenie się do dyskusji, jak i aktywny udział w procesie podejmowania decyzji⁹. Może też być traktowana jako synonim władzy obywatelskiej, pozwalającej na inkluzję ludzi wykluczonych z procesów decyzyjnych, politycznych i gospodarczych¹⁰. Współcześnie, dzięki wykorzystaniu nowoczesnych technologii w procesie partycypacji wyróżnia się także elektroniczną partycypację obywatelską. Technologia wpływa tu nie tylko na zmianę procesów komunikacyjnych (informacja jest dostarczana łatwiej, szybciej, bez ograniczeń czasowo-przestrzennych), ale i mobilizacyjnych (jest w stanie włączyć i zaangażować wiele osób)¹¹. Partycypacja polityczna badana jest

⁷ Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne w latach 1989–2015. Deklaracje ludzi młodych na tle ogółu badanych. Komunikat z badań nr 135/2015, CBOS, Warszawa 2015; Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne młodych Polaków na tle ogółu badanych. Komunikat z badań nr 16/2021, CBOS, Warszawa, 2021; M. Cześniak, P. Grzelak, M. Kotna-rowski, *Chwiejnie versus kapryśni – niestabilność zachowań wyborczych w Polsce*, „Studia Polityczne” 2011, nr 28, s. 61–86; A. Guzik, R. Marzęcki, Ł. Stach, *Pokolenie ‘89. Aksjologia i aktywność młodych Polaków*, Kraków 2015; R. Markowski, *Polskie Generalne Studium Wyborcze (PGSW)*, Warszawa 2011.

⁸ C. Barner-Barry, R. Rosenwein (red.), *Psychological Perspectives on Politics*, Englewood 1985, za: K. Skarżyńska, *Człowiek a polityka*.

⁹ C. Sanford, J. Rose, *Characterizing eParticipation*, „International Journal of Information Management” 2007, nr 27, s. 406–421.

¹⁰ S.R. Arnstein, *Drabina partycypacji*, w: P. Sadura, J. Erbel (red.), *Partycypacja. Przewodnik Krytyki Politycznej*, Warszawa 2012, s. 12–39.

¹¹ I. Kapsa, *Elektroniczna partycypacja obywatelska jako przedmiot badań*, „Polityka i Społeczeństwo” 2021, nr 19, s. 45.

zwykle w odniesieniu do konkretnych działań w obszarze polityki, tak jak ma to miejsce w przypadku skali aktywności politycznej Urszuli Jakubowskiej i Krzysztofa Kaniastego¹². Skala ta zawiera listę 21 zachowań politycznych, wśród których znajdują się aktywności legalne (14 pozycji, np. głosowanie w wyborach prezydenckich; podpisanie petycji) oraz nielegalne (7 pozycji, np. rzucanie w polityków jajami, tortami, pomidorami; blokowanie dróg i mostów). Wskaźnikiem poziomu aktywności politycznej jest suma deklarowanych zachowań politycznych.

Zarówno zainteresowanie polityką, jak i aktywność polityczna, analizowane są z uwzględnieniem zmiennych demograficznych, psychologicznych czy kontekstowych, które mogłyby warunkować ich podejmowanie. Do podmiotowych predyktorów podejmowania aktywności politycznej zalicza się tutaj: pozycję w strukturze społecznej, określaną przez płeć, wiek, wykształcenie, zawód czy dochód, charakterystyki motywacyjno-poznawcze, jak zainteresowanie polityką czy wiedza o polityce, a także cechy osobowościowe czy czynniki biologiczne¹³. Dotychczasowe badania wykazały ponadto, że wartość działań politycznych wiąże się z rodzajem akceptowanej orientacji wartościującej – na przykład orientacja na indywidualizm lub kolektywizm *versus* nastawienie na przetrwanie i bezpieczeństwo lub na ekspresję własnego Ja i rozwój¹⁴; uznaniem wartości postmaterialistycznych lub związanych z ekspresją Ja¹⁵. Wykazano także związek między aktywnością polityczną a takimi wartościami jak sukces, indywidualne osiągnięcia, wpływ i władza¹⁶.

Zainteresowanie problematyką wartości jest widoczne w nauce zarówno w rozważaniach teoretycznych, jak i empirycznych u wielu badaczy z różnych dyscyplin naukowych. Jednak jak twierdzi Mirosława Marody, większość badań postaw i wartości spotyka się z dość krótkotrwałym zainteresowaniem, co ma związek z szybkim tempem życia, które oddziałuje na te aspekty ludzkiego życia, a także z bra-

¹² U. Jakubowska, K. Kaniasty, *Psychospołeczne predyktory legalnej aktywności politycznej Polaków*, „Przegląd Psychologiczny” 2014, nr 57, s. 87–105.

¹³ M. Cześniak, *Partycypacja wyborcza w Polsce. Perspektywa porównawcza*, Warszawa 2007; U. Jakubowska, K. Kaniasty, *Psychospołeczne predyktory*; A. Turska-Kawa, *Psychologiczne uwarunkowania preferencji w zakresie kształtu systemu politycznego w Polsce na podstawie badań empirycznych*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2011, nr 2, s. 57–76.

¹⁴ K. Skarżyńska, *Człowiek a polityka*.

¹⁵ R. Inglehart, Ch. Welzel, *Political Culture and Democracy: Analyzing Crosslevel Linkages*, „Comparative Politics” 2003, nr 36, s. 61–79.

¹⁶ K. Skarżyńska, *Młode elity polityczne. Charakterystyka psychologiczna*, „Studia Psychologiczne” 1996, nr 34, s. 45–60.

kiem usystematyzowania wiedzy na temat funkcjonowania jednostek i społeczeństw¹⁷. Potocznie „wartość” jest rozumiana jako coś szczególnie cennego, odpowiadającego wysokim wymaganiom lub coś, czego pragniemy i co stanowi cel naszych dążeń. Mogą to być zatem idee, przekonania, niekiedy przedmioty materialne, uznawane przez jednostkę i zbiorowość społeczną za szczególnie cenne. Badania nad wartościami jednostek i grup społecznych podejmowane są często nie tylko w celu poznania systemów wartości osób badanych i całych populacji, ale także uznając je za czynniki ukierunkowujące zachowanie ludzi w sytuacjach społecznych, wielu badaczy traktuje je jako narzędzie prognozowania przyszłych zachowań¹⁸. Wydaje się, że w odniesieniu do polityki, wiedza ta może być szczególnie przydatna. Z jednej strony bowiem pozwala uchwycić tendencje do akceptacji lub odrzucenia danej oferty politycznej, z drugiej też postawy polityczne mogą pełnić funkcję wyrażania wartości.

METODOLOGIA I WYNIKI BADANIA

Badanie zostało przeprowadzone czterokrotnie w latach 2018–2023 wśród uczniów klas maturalnych bydgoskich szkół ponadpodstawowych. Kolejne pomiary były wykonywane w latach 2018–2019 oraz 2022–2023. W badaniu wykorzystano kwestionariusz ankiety, który miał na celu rozpoznanie takich kwestii, jak: orientacje życiowe i wartościujące, partycypacja społeczna i obywatelska, wiedza i preferencje polityczne, dystans społeczny wobec wybranych grup, postrzeganie hierarchii zagrożeń i przekonania ekologiczne oraz stosunek wobec miasta Bydgoszczy i jego oferty kulturalnej. W niniejszym artykule prezentujemy wyniki badania dotyczące partycypacji i preferencji politycznych osób badanych oraz ich orientacji wartościujących.

Jako że nie ma jednego uniwersalnego narzędzia służącego do pomiaru wskazanych zmiennych, na podstawie dostępnych w literaturze narzędzi pomiaru poszczególnych zmiennych szczegółowych, stworzono autorską ankietę, w której zawarto zestaw pytań i twierdzeń odnoszących się do preferencji politycznych i orientacji wartościujących. Ponieważ ankietę miała na celu także zebranie podstawowych informacji dotyczących osób badanych, poproszono ich także o podanie następujących danych personalnych: płeć, typ szkoły oraz

¹⁷ M. Marody (red.), *Wartości w działaniu*, Warszawa 2021, s. 11.

¹⁸ T. Hejnicka-Bezwińska, *Orientacje życiowe młodzieży*.

profil kształcenia. Adekwatnie do problemu badawczego ustalono jako zmienne zależne preferencje polityczne wyrażone deklarowanym poziomem zainteresowania polityką¹⁹ oraz orientacją na osi lewica-prawica²⁰, a także aktywność polityczną²¹. Za zmienne niezależne uznano: płeć, typ szkoły, profil kształcenia, rok badania, orientacje wartościujące²². Badanie miało charakter anonimowy, a informacja o dobrowolnym udziale w badaniu została zamieszczona we wprowadzeniu do ankiety.

W badaniu udział wzięło łącznie 1252 uczniów, z czego 654 w latach 2018–2019, a 598 w latach 2022–2023. Ze względu na płeć w grupie osób badanych było 581 (47%) kobiet, 643 (51%) mężczyzn oraz 25 osób niebinarnych (3 osoby nie podały informacji o płci). 757 (61%) z nich uczyło się z liceum ogólnokształcącym, zaś 488 (39%) w technikum. Ze względu na profil kształcenia, najwięcej osób reprezentowało profil ścisły (60%), następnie humanistyczny (19%), przyrodniczy (13%) i inny (7%). Charakterystykę próby badawczej zawiera tabela 1.

W celu dokonania charakterystyki partycypacji i preferencji politycznych badanych maturzystów w odniesieniu do ich orientacji wartościujących, postawiono następujące pytania badawcze: Jakie są preferencje polityczne bydgoskich maturzystów? Jaki jest poziom aktywności politycznej osób badanych? Czy preferencje polityczne badanych i ich aktywność polityczna różnią się pod względem zmien-

¹⁹ Pytanie z ankiety: „Określ na skali, w jakim stopniu interesujesz się polityką”. Odpowiedzi z zastosowaniem skali Likerta: 1) Wcale (w ogóle nie interesuję się polityką); 2) Trochę (często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia); 3) Średnio (śledzę jedynie główne wydarzenia); 4) Mocno (dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce); 5) Bardzo mocno (szczegółowo śledzę wszystko, co dzieje się w polityce). Zob.: *Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne w latach 1989–2015; Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne młodych Polaków na tle ogółu badanych*; B. Cichomski, T. Jerzyński, M. Zieliński, *Generalne Sondaze Społeczne: Skumulowany komputerowy zbiór danych*, Warszawa 2002; R. Markowski, *Polskie Generalne Studium Wyborcze*.

²⁰ W jednej z pięciu kategorii: 1) Lewicowe; 2) Centrowe; 3) Prawicowe; 4) Apolityczne; 5) Trudno powiedzieć; Zob.: *Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne w latach 1989–2015; Młodzież 2021. Opinie i diagnozy nr 49*, CBOS, Warszawa 2022; A. Guzik, R. Marzęcki, Ł. Stach, *Pokolenie '89; T. Szawiel, Podział na lewicę i prawicę w Polsce po 1989 roku – jego sens i trwałość*, w: R. Markowski (red.), *System partyjny i zachowania wyborcze*, Warszawa 2002, s. 177–216.

²¹ Dobór form aktywności był autorski i opierał się na dostępnych w tej grupie osób badanych pozawyborczych rodzajach uczestnictwa politycznego. Respondenci odpowiadali „Tak” lub „Nie” na każde z następujących pytań: 1) Czy brałaś(eś) udział w głosowaniu na bydgoski budżet obywatelski? 2) Czy kiedykolwiek brałaś udział w proteście, manifestacji lub innej zorganizowanej formie demonstracji? 3) Czy włączyłaś się w jakąkolwiek formę protestu online? 4) Czy bierzesz udział w akcjach politycznych, społecznych lub charytatywnych?

²² Pytanie otwarte: „Co jest dla Ciebie w życiu najważniejsze?” z możliwością podania trzech odpowiedzi.

nych socjodemograficznych: płeć, typ szkoły i profil kształcenia? Czy występują różnice w zakresie preferencji politycznych i partycypacji politycznej w zależności od roku badania 2018–2019 i 2022–2023? Czy i w jaki sposób wskazywane wartości różnicują preferencje i aktywność polityczną osób badanych?

TABELA 1
Charakterystyka próby badawczej

	2018–2019		2022–2023	
	N	%	N	%
Płeć				
Kobieta	285	23	296	24
Mężczyzna	365	29	278	22
Niebinarna	1	0	24	2
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	375	30	382	31
Technikum	274	22	214	17
Profil kształcenia				
Humanistyczny	117	10	113	9
Ścisły	486	40	286	20
Przyrodniczy	16	1	147	12
Inny	0	0	88	7

Źródło: Opracowanie własne.

Dążąc do udzielenia odpowiedzi na postawione hipotezy i pytania badawcze przeprowadzono analizy statystyczne przy użyciu pakietu STATISTICA. Za jego pomocą wykonano testy nieparametryczne *U Manna-Whitneya* (dla analiz z dwiema grupami), *H Kruskala-Wallisa* (dla analiz z większą niż dwie liczbą grup) z uwagi na brak spełnienia założeń do wykonywania testów parametrycznych oraz test niezależności χ^2 . Za poziom istotności uznano $p < 0,05$.

Deklarowany poziom zainteresowania polityką w grupie osób badanych wyniósł średnio 1,66, a mediana odpowiedzi wyniosła 2, co wskazuje na średnie zainteresowanie polityką w całej próbie. Można powiedzieć, że maturzyści najczęściej śledzą jedynie główne wydarzenia polityczne. Analizując zróżnicowanie tej zmiennej w zależności od czasu badania, płci, typu szkoły i profilu kształcenia²³, należy

²³ Ze względu na niewielką liczebność osób niebinarnych oraz uczących się na profilach przyrodniczych, nie uwzględniano ich w analizie.

stwierdzić, że osoby badane istotnie różniły się pod względem wszystkich analizowanych zmiennych. Wyższy poziom zainteresowania polityką deklarowały osoby badane w latach 2022–2023, mężczyźni, uczniowie liceum oraz osoby uczące się w klasach o humanistycznym profilu kształcenia. Wyniki zaprezentowano w tabeli 2.

TABELA 2
Poziom zainteresowania polityką

		N	Średnia	Odch. stand.	U	Z	P
Pomiar	2018–2019	649	1,58	1,05	179170,5	-2,342	0,0192
	2022–2023	598	1,74	1,05			
Płeć	Kobieta	580	1,49	0,95	156317,5	-4,723	0,0000
	Mężczyzna	639	1,79	1,12			
Typ szkoły	Liceum	755	1,73	1,02	165013,0	2,9941	0,0027
	Technikum	486	1,54	1,09			
Profil kształcenia	Humanistyczny	229	1,85	1,07	76773,5	-2,9451	0,0032
	Ścisły	730	1,61	1,06			

Źródło: Opracowanie własne.

Pod względem orientacji na osi lewica-prawica badana młodzież w większości potrafiła określić swoje poglądy polityczne (więcej niż 57% wskazało na jakiś kierunek swojej orientacji ideologicznej). Najwięcej osób wskazało na orientację lewicową (21%), następnie centrową (16%), a najmniej – prawicową (12,5%). Natomiast 8,2% ogółu badanych określiło swoje poglądy jako apolityczne. Analiza poglądów politycznych wykonana za pomocą testu niezależności χ^2 wykazała, iż deklarowane poglądy polityczne oraz wszystkie pozostałe zmienne nie są od siebie niezależne. Istotnie więcej osób w drugim pomiarze określało swoje poglądy jako lewicowe lub prawicowe, natomiast więcej osób z pierwszego pomiaru nie potrafiło tego określić. Istotnie więcej kobiet ma poglądy lewicowe, a istotnie więcej mężczyzn ma poglądy prawicowe. Poglądy centrowe i prawicowe deklarowało więcej uczniów liceum, zaś lewicowe i prawicowe więcej osób uczących się w klasach o profilu humanistycznym. Wyniki zaprezentowano w tabeli 3.

TABELA 3
Poglądy polityczne na osi prawica-lewica

	Apolityczne		Lewicowe		Centrowe		Prawicowe		Trudno powiedzieć		Chi ² Pearsona	p
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Pomiar	68	10	29	4,4	91	14	42	6,4	354	54	342,517	,000
	35	6	232	38,8	113	19	115	19	103	17		
Płeć	46	8	149	26	95	16	55	9,5	207	35	33,962	,000
	55	8,5	108	17	98	15	100	15	241	37,5		
Typ szkoły	62	8	147	19	145	19	111	15	254	33	23,868	,002
	40	8	113	23	59	12	45	9	199	41		
Profil kształcenia	20	9	58	25	34	15	30	13	72	31	104,836	,000
	70	9	137	18	122	16	76	10	317	41		

Źródło: Opracowanie własne.

Partycypacja polityczna badanej młodzieży jest na niezbyt wysokim poziomie. Średni wynik uzyskany w grupie osób badanych to 1,48 (mediana odpowiedzi = 1), czyli raczej rzadziej niż częściej maturzyści brali udział w różnych formach uczestnictwa politycznego. Również w tym przypadku wszystkie analizowane zmienne różnicowały poziom partycypacji politycznej osób badanych. Istotnie częściej badani w latach 2022–2023 brali udział w analizowanych formach aktywności politycznej. Spośród osób badanych bardziej aktywne były kobiety, uczniowie liceum i kierunków humanistycznych. Wyniki analizy zostały zaprezentowane w tabeli 4.

TABELA 4
Partycypacja polityczna

		N	Średnia	Odch. stand.	U	Z	p
Pomiar	2018–2019	654	1,36	1,14	173623,5	-3,344	,0008
	2022–2023	598	1,60	1,22			
Płeć	Kobieta	581	1,65	1,18	155112,5	5,0476	,0000
	Mężczyzna	643	1,31	1,16			
Typ szkoły	Liceum	757	1,62	1,19	151150,0	5,311	,0000
	Technikum	488	1,25	1,14			
Profil kształcenia	Humanistyczny	230	1,69	1,19	74642,5	-3,618	,0002
	Ścisły	733	1,37	1,16			

Źródło: Opracowanie własne.

Następnie przeprowadzono szereg analiz w celu odpowiedzi na pytanie – czy i w jaki sposób wskazywane wartości różnicują preferencje i aktywność polityczną osób badanych. Warto w tym miejscu wskazać, że odpowiedzi maturzystów – w oparciu o częstotliwość podawanych wartości – zostały zaszeregowane do kilku kategorii: 1) Dobrobyt i praca (w tym pieniądze i kariera); 2) Rodzina i relacje (w tym miłość, przyjaźń i bliscy); 3) Szczęście; 4) Wolność; 5) Zdrowie; 6) Wykształcenie; 7) Bóg, wiara²⁴. Jako że respondenci mogli wskazać trzy wybrane wartości, w każdej z kategorii mogli oznaczyć od 0 do 3 wska-

²⁴ Statystyki opisowe trzech najczęściej wskazywanych wprost przez osoby badane wartości zawarliśmy w artykule pt. *Percepcja zagrożeń dla bezpieczeństwa wśród młodzieży – przykład bydgoskich maturzystów 2018–2023*, „Forum Pedagogiczne” 2024, t. 14, nr 2.1, s. 167–180. W niniejszym artykule, na potrzeby prowadzonych analiz skupiliśmy się na skategoryzowaniu orientacji wartościujących w odniesieniu do całej populacji badanych i w porównaniu do badanych zmiennych.

zań. Najczęściej w tym zestawieniu pojawiała się wartość związana z rodziną i relacjami (N=1324), następnie dobrobyt i praca (N=489), zdrowie (N=304), szczęście (N=194), wykształcenie (N=112), wolność (N=97) oraz Bóg, wiara (N=77). Z porównania badanych zmiennych wynika, że poziom zainteresowania polityką różnił się istotnie u osób wskazujących jako wartości „Pieniądze, praca”, „Zdrowie”, „Wolność” oraz „Bóg, wiara”. Poglądy polityczne na osi lewica-prawica różnicowały zaś osoby wskazujące na wartości: „Rodzina i relacje”, „Szczęście” oraz „Wykształcenie”. Partycypacja polityczna istotnie różniła się jedynie w grupie osób wskazujących wolność jako wartość²⁵. Wyniki przedstawiono w tabeli 5.

TABELA 5
Preferencje i partycypacja polityczna a orientacje wartościujące

		N	Średnia ranga	Suma rang	H Kruskala- -Wallisa	p
RODZINA I RELACJE						
1	2	3	4	5	6	7
Poziom zainteresowania polityką	0	311	654,37	203509,5	6,189	0,1027
	1	577	625,66	361005,0		
	2	334	600,53	200577,5		
	3	25	521,44	13036,0		
Poglądy polityczne na osi lewica-prawica	0	293	541,07	158533,5	10,088	0,0178
	1	548	615,82	337468,0		
	2	317	594,26	188381,5		
	3	24	615,42	14770,0		
Partycypacja polityczna	0	310	613,45	190168,5	3,819	0,2817
	1	581	639,69	371660,0		
	2	334	620,16	207132,0		
	3	25	516,58	12914,5		
DOBROBYT I PRACA						
Poziom zainteresowania polityką	0	797	644,86	513954,0	8,1357	0,0433
	1	417	586,37	244516,0		
	2	30	592,77	17783,0		
	3	3	625,00	1875,0		

²⁵ Przeprowadzone w toku dalszej analizy statystycznej działania z wykorzystaniem testów *post-hoc* wykazały, że istotne różnice występują tylko między osobami wskazującymi daną wartość jednokrotnie (1) a tymi, które nie wskazywały jej wcale (0). Jedynie w przypadku partycypacji politycznej i wolności istotnych różnic nie wykazano. Wyższa średnia ranga w tabeli 5 wskazuje, w której grupie uzyskano wyższy wynik w zakresie badanej zmiennej.

1	2	3	4	5	6	7
Poglądy polityczne na osi lewica-prawica	0	754	593,95	447841	4,1134	0,2495
	1	395	580,00	229100,5		
	2	30	695,52	20865,5		
	3	3	448,67	1346		
Partycypacja polityczna	0	797	634,61	505782,0	5,7330	0,1253
	1	420	618,98	259970,5		
	2	30	488,17	14645,0		
	3	3	492,50	1477,5		
ZDROWIE						
Poziom zainteresowania polityką	0	944	637,64	601931,0	6,083	0,0137
	1	303	581,51	176197,0		
Poglądy polityczne na osi lewica-prawica	0	890	599,85	533870,5	2,337	0,1263
	1	292	566,04	165282,5		
Partycypacja polityczna	0	946	629,02	595056,5	0,394	0,5302
	1	304	614,53	186818,5		
SZCZĘŚCIE						
Poziom zainteresowania polityką	0	1056	623,81	658744,0	0,469	0,7911
	1	187	619,62	115869,0		
	2	3	756,00	2268,0		
Poglądy polityczne na osi lewica-prawica	0	997	602,20	600393,0	1,753	0,0230
	1	182	529,62	96391,5		
	2	2	593,25	1186,5		
Partycypacja polityczna	0	1058	626,42	662751,5	0,502	0,7781
	1	188	619,13	116396,5		
	2	3	492,33	1477,0		
WYKSZTAŁCENIE						
Poziom zainteresowania polityką	0	1135	623,41	707574,0	0,037	0,8482
	1	112	629,95	70554,0		
Poglądy polityczne na osi lewica-prawica	0	1075	584,88	628741,5	4,843	0,0278
	1	107	658,05	70411,5		
Partycypacja polityczna	0	1138	623,90	709999,5	0,265	0,6068
	1	112	641,75	71875,5		
WOLNOŚĆ						
Poziom zainteresowania polityką	0	1152	614,69	708128,5	13,040	0,0046
	1	93	731,39	68019,0		
	2	1	757,00	757,0		
	3	1	1223,50	1223,5		

1	2	3	4	5	6	7
Poglądy polityczne na osi lewica-prawica	0	1088	596,44	648932,0	5,403	0,1446
	1	92	538,28	49522,0		
	2	1	52,00	52,0		
	3	1	647,00	647,0		
Partycypacja polityczna	0	1154	618,07	713252,0	8,028	0,0454
	1	94	709,66	66708,5		
	2	1	826,00	826,0		
	3	1	1088,50	1088,5		
BÓG, WIARA						
Poziom zainteresowania polityką	0	1170	615,83	720519,5	10,649	0,0011
	1	77	748,16	57608,5		
Poglądy polityczne na osi lewica-prawica	0	1105	588,23	649997,5	1,683	0,1946
	1	77	638,38	49155,5		
Partycypacja polityczna	0	1173	623,65	731539,0	0,533	0,4654
	1	77	653,71	50336,0		

Źródło: Opracowanie własne.

WNIOSKI

Przeprowadzone badanie oraz analiza pozyskanych w jego wyniku danych pozwalają na uzyskanie szerokiej perspektywy poznawczej w zakresie deklarowanych przez osoby badane preferencji politycznych, a także ustalenie zależności między tymi zmiennymi a orientacjami wartościującymi osób badanych. Analizując partycypację i preferencje polityczne w grupie badanych maturzystów, należy stwierdzić, że deklarują oni średni stopień zainteresowania polityką (uczniowie najczęściej śledzą jedynie główne wydarzenia polityczne), a także średni poziom aktywności politycznej (najczęściej deklarowali jedną z czterech form partycypacji, przy czym wskazania form online rosły w kolejnych latach – od 34% w 2018 do 48% w 2023 roku). Pod względem orientacji ideologicznych na osi lewica-prawica, badaną młodzież należy określić jako potrafiącą określić swoją orientację jako lewicową, centrową lub prawicową. W takiej kolejności także odnotowano odsetki wskazywanych preferencji. Analizowana partycypacja i preferencje polityczne istotnie różniły się ze względu na czas badania (2018–2019 i 2022–2023), płeć, typ szkoły i profil kształcenia. Natomiast wskazywane przez respondentów wartości różnicowały badane zmienne w niejednorodny sposób. Poziom zainteresowania polityką różnił się

istotnie u osób wskazujących jako wartości pieniądze i pracę, zdrowie, wolność oraz wiarę. Poglądy polityczne na osi lewica-prawica różnicowały zaś osoby wskazujące na wartości: rodzinę i relacje, szczęście oraz wykształcenie. Zaś partycypacja polityczna istotnie różniła się jedynie w grupie osób wskazujących wolność jako wartość.

Preferencje polityczne młodych ludzi są stosunkowo często analizowane w sondażach opinii publicznej oraz w badaniach naukowych – opartych albo na danych empirycznych pochodzących z badań własnych albo wykorzystujących dane pochodzące z badań sondażowych prowadzonych w skali ogólnopolskiej (CBOS, PGSS, PGSW) lub międzynarodowej (ESS). Pod względem cech socjodemograficznych respondentów najbardziej zbliżone badanie w skali ogólnopolskiej prowadzi niemal regularnie Centrum Badania Opinii Społecznej (w tym raporty pod tytułem *Młodzież 2013–2021*). Z najnowszych badań CBOS²⁶ wynika, że poziom zainteresowania polityką wśród ludzi młodych jest nieznacznie niższy niż wśród ogółu Polaków i to jest stała tendencja, którą obserwuje się od 1989 roku. W ostatnim jak dotąd pomiarze, przeprowadzonym w październiku 2021 roku wykazano, że bardzo duże zainteresowanie polityką deklarowało 4% spośród osób badanych, a duże – 13%²⁷, co stanowiło wynik najwyższy w historii badań CBOS. W porównaniu z poprzednim badaniem zmniejszyła się nieco liczba osób deklarujących brak (21% w 2021 roku, o 4 punkty procentowe mniej niż w 2018 roku) lub małe (19%, spadek o 3 punkty procentowe) zainteresowanie polityką, a wzrosła liczba tych średnio zainteresowanych (z 35% w 2018 roku do 40% w 2021 roku). Dane te są zbliżone do uzyskanych w badaniu bydgoskich maturzystów. Bardzo duże zainteresowanie polityką zadeklarowało tu bowiem niespełna 4% z nich, a duże 16%, małe 24%, a średnie 40% badanych uczniów.

Zarówno w ostatnim, jak i we wcześniejszych badaniach CBOS, wykazano ponadto, że zmienną różnicującą poziom zainteresowania polityką jest typ szkoły, do jakiej uczęszczają badani. Uczniowie liceów bowiem deklarują wyższe zainteresowanie polityką niż uczniowie techników (dokładnie ta sama zależność pojawiła się w badaniu bydgoskich maturzystów). Pod względem płci badani różnią się już nieco mniej. Wyższe o kilka punktów procentowych zainteresowanie polityką deklarują mężczyźni, jednak różnice w ostatnim pomiarze były

²⁶ *Preferencje partyjne najmłodszych wyborców i ich ewolucja w ostatnich dwóch dekadach. Komunikat nr 122/2021*, CBOS, Warszawa 2021.

²⁷ *Młodzież 2021*.

mniejsze niż w poprzednich – duże zainteresowanie: 14% mężczyzn wobec 11% kobiet, średnie: 42% kobiet wobec 38% mężczyzn. Podobne obserwacje odnotowano w prezentowanym badaniu.

Aktywność polityczną w raporcie *Młodzież 2021* badano głównie w odniesieniu do uczestnictwa w protestach społecznych²⁸. Ze względu na to, że okres badania obejmował m.in. protesty Strajku Kobiet po wyroku Trybunału Konstytucyjnego, zasadne było pytanie o udział w protestach, demonstracjach czy marszach. Na pytanie, czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy badani brali udział w którejś z tych form protestu, twierdząco odpowiedziała ponad jedna trzecia (36%) badanych, z czego większość (19% ogółu respondentów) brała w nich udział więcej niż raz, a co dwudziesty (5%) zadeklarował, że w tym okresie protestował wiele razy. W protestach tych częściej uczestniczyły kobiety niż mężczyźni (45% wobec 24%), osoby o poglądach lewicowych (61%), a także deklarujące wyższy poziom zainteresowania polityką. Dokładnie takie same zależności odnotowano w prezentowanym badaniu.

Już w 2012 roku Krystyna Szafraniec stwierdziła, że „młodzież nie tylko nie jest politycznie obojętna czy bierna, lecz że należy ona do bardzo czujnych obserwatorów życia publicznego i trafniej niż starsze pokolenia odczytuje dynamicznie zmieniający się kontekst”²⁹. Obserwacja ta prowadziła do wniosku, że młodzi ludzie w konsekwencji są bardziej krytyczni i wymagający wobec instytucji publicznych, szybciej dostrzegają ich nieudolność czy anachroniczność oraz formułują nowe oczekiwania wobec państwa. Z tego też powodu młodzi nie uczestniczyli w konwencjonalnych formach uczestnictwa obywatelskiego, a niedojrzała jeszcze na początku XXI wieku polska demokracja nie wykształciła w nich nawyków takiego uczestnictwa³⁰. Mimo to, jak zauważyli Janusz Czapiński i Tomasz Panek, w Polsce, w porównaniu z innymi krajami, jest szczególnie dużo aktywistów, którzy niezależnie od wieku angażują się we wszystkie obywatelskie zachowania z wyjątkiem politycznych³¹. Ponadto ze względu na zadania rozwojowe, młodzi ludzie są skoncentrowani na realizacji osobistych celów i mało gotowi do podejmowania protestów³².

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ K. Szafraniec, *Dojrzewający obywatele dojrzewającej demokracji: O stylu politycznej obecności młodych*, Warszawa 2012, s. 234.

³⁰ Eadem, *Młodzi 2011*, Warszawa, 2011.

³¹ J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa, 2011.

³² B. Krzywosz-Rynkiewicz, A.M. Zalewska, *Aktywność obywatelska polskiej młodzieży w relacji do innych Europejczyków i w zależności od fazy adolescencji*, „Psychologia Rozwojowa” 2015, nr 20, s. 11–23.

Zupełnie inaczej aktywność młodych prezentowała się w czasie pandemii COVID-19. Jacek Raciborski, w swoim badaniu odnotował dużą zmianę zarówno w odniesieniu do zachowań wyborczych młodych dorosłych, jak i innych form aktywności politycznej (demonstracje po wyroku Trybunału Konstytucyjnego w 2020 roku), wskazując na radykalną zmianę dotychczasowego wzorca i pokoleniowy bunt³³. Potwierdzają to wyniki badań CBOS, z których wynika odmiennność preferencji partyjnych młodzieży od preferencji wyborców starszych oraz wyraźnie częstszy wybór postaw lewicowo-liberalnych wśród młodzieży w odróżnieniu od postaw narodowo-katolickich i narodowo-liberalnych wśród starszych³⁴. Ogólny trend, jaki można zaobserwować, czyli przejście od tradycyjnych i uogólnionych działań politycznych do działań skoncentrowanych na jednej sprawie i angażujących nowe środki wyrazu, ma szczególne znaczenie w tym kontekście³⁵. Ma to także związek z systemem wartości młodzieży urodzonej w epoce cyfrowej – całkowicie zlaicyzowanym, proeuropejskim, w którym dominuje syndrom wartości zbiorczo nazywany wartościami post-materialistycznymi³⁶.

Do podobnych wniosków, co Krystyna Szafraniec w 2012 roku, doszła Katarzyna Jaśko w 2021 roku³⁷. Uznała bowiem, że badania nie potwierdzają uproszczonej wizji młodych ludzi jako apatycznych i wyalienowanych z polityki. Choć w mniejszym stopniu niż starsze pokolenia uczestniczą oni w zinstytucjonalizowanych formach aktywności politycznej, to swoje przekonania wyrażają w sposób mniej formalny – poprzez udział w protestach, kampaniach społecznych, wolontariacie na rzecz ważnych dla nich spraw, a jednocześnie również w działaniach online. Tego rodzaju wyjaśnienia są obecne w literaturze przedmiotu, gdzie podkreśla się, że tradycyjne wskaźniki obywatelskiego uczestnictwa tracą na znaczeniu. Młode pokolenie coraz częściej wybiera alternatywne formy zaangażowania, uznając, że uczestnictwo obywatelskie nie ogranicza się do głosowania, ani też głosowanie nie jest koniecznie najbardziej efektywnym sposobem oddziaływania na polityczny proces.

³³ J. Raciborski, *Zachowania wyborcze młodych Polaków: Wielka zmiana*, w: K. Skarżyńska (red.), *Młodzi dorośli: Identyfikacje, postawy, aktywizm i problemy życiowe*, Warszawa 2021.

³⁴ *Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne młodych Polaków na tle ogółu badanych*. Komunikat z badań nr 16/2021.

³⁵ K. Jaśko, *Aktywizm młodych: Spontaniczność vs. zinstytucjonalizowanie, online vs. offline, powody radykalizacji*, w: K. Skarżyńska (red.), *Młodzi dorośli*, s. 63–81.

³⁶ M. Marody, *Wartości w działaniu*.

³⁷ K. Jaśko, *Aktywizm młodych*.

Ciekawie prezentują się wyniki badań odnoszące się do orientacji na osi lewica-prawica. W latach 90. XX wieku i na początku XXI wieku zarówno w grupie dorosłych Polaków, jak i młodych dorosłych, dominowały poglądy prawicowe (poza 2002 rokiem, kiedy to odnotowano po raz ostatni przewagę orientacji lewicowej wśród całego społeczeństwa³⁸). Jednak w 2020 roku CBOS zauważył, że o ile wśród dorosłych Polaków nadal przeważają przekonania prawicowe, to w grupie młodych osób badanych są to już poglądy lewicowe – wówczas deklarował je co trzeci z nich (30% w porównaniu do 17% w 2019 roku), co stanowiło najwyższy wynik od początku lat 90. XX wieku³⁹. Co więcej, w tym badaniu odnotowano także wzrost odsetka deklaracji prawicowych wśród najmłodszych respondentów o cztery punkty procentowe, a także spadek identyfikacji centrowych oraz odpowiedzi „Trudno powiedzieć” (z 31% do 18%).

Z analizy postaw i identyfikacji kolejnych roczników młodych Polaków (od urodzonych w 1980 roku) wynika, że im młodsi respondenci, tym rzadziej cenią pracę jako zdecydowanie ważną wartość w życiu, a tym częściej za zdecydowanie ważną uznają posiadanie przyjaciół i znajomych⁴⁰. Do podobnych wniosków prowadzi analiza bydgoskich maturzystów. 36% z nich uznało pracę za wartość, podczas gdy aż 76% wskazało na rodzinę i przyjaciół. Liczby te różnią się nieco od wyników uzyskiwanych na próbie ogólnopolskiej. W ostatnim badaniu CBOS miłość i przyjaźń jako wartość (w tym przypadku: cel życiowy) wskazywało 57% badanych, a pracę 38%⁴¹.

Na zakończenie należy wskazać także na ograniczenia przeprowadzonych badań. Jednym z nich jest z pewnością wnioskowanie o zależnościach badanych zmiennych od takich cech socjodemograficznych, jak płeć i typ szkoły. W grupie licealistów bowiem 79% osób badanych stanowiły kobiety, zaś w grupie uczniów technikum 60% to mężczyźni. Proporcje te odpowiadają wprawdzie rzeczywistemu udziałowi przedstawicieli obu płci w tych typach szkół, jednak powodują, że podział na typ szkoły jest także obciążony drugą zmienną – płcią. Drugie ograniczenie wiąże się z zastosowanym narzędziem badawczym. Kwestionariusz bada bowiem deklarowany poziom zmiennych, co zwykle jest obciążone subiektywizmem osób badanych i brakiem

³⁸ Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne młodych Polaków na tle ogółu badanych. Komunikat z badań nr 16/2021.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ M. Sawicka, A. Karlińska, *To jest tylko moja praca. Paradoksy pracy we współczesnej Polsce*, w: M. Marody (red.), *Wartości w działaniu*, s. 161–186.

⁴¹ *Młodzież 2021*.

możliwości zweryfikowania podawanych danych, np. w odniesieniu do częstotliwości podejmowanych aktywności politycznych czy stopnia zainteresowania polityką. Ostatnia kwestia dotyczy skali badania. Nie wszystkie wyniki uzyskane w grupie bydgoskich maturzystów pokrywają się z tymi, które pochodzą z badań ogólnopolskich, zatem wnioskowanie musi być ograniczone tylko do próby osób badanych, a nie przekładane na całą populację.

Wnioski z przeprowadzonego badania potwierdzają złożoność postaw politycznych młodzieży i wskazują na konieczność odejścia od stereotypowego postrzegania młodych jako politycznie biernych. Uzyskane dane mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych, pogłębionych analiz nad przemianami kultury politycznej młodego pokolenia w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Arnstein S.R., *Drabina Partycypacji*, w: P. Sadura, J. Erbel (red.), *Partycypacja. Przewodnik Krytyki Politycznej*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2012, s. 12–39.
- Cichomski B., Jerzyński T., Zieliński M., *Generalne Sondaże Społeczne: Skumulowany Komputerowy Zbiór Danych*, Instytut Studiów Społecznych UW, Warszawa 2002.
- Czapiński J., Panek T., *Diagnoza Społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2011.
- Cześnik M., *Partycypacja wyborcza w Polsce. Perspektywa porównawcza*, Instytut Studiów Politycznych PAN i Scholar, Warszawa 2007.
- Cześnik M., Grzelak P., Kotnarowski M., *Chwiejnie versus kapryśni – niestabilność zachowań wyborczych w Polsce*, „Studia Polityczne” 2011, nr 28, s. 61–86.
- Dalton R.J., *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, wyd. 4, CQ Press, Washington DC 2006.
- Guzik A., Marzęcki R., Stach Ł., *Pokolenie '89. Aksjologia i aktywność młodych Polaków*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2015.
- Hejnicka-Bezwińska T., *Orientacje Życiowe Młodzieży*, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz 1991.
- Inglehart R., Christian W., *Political Culture and Democracy: Analyzing Crosslevel Linkages*, „Comparative Politics” 2003, nr 36, s. 61–79.
- Jakubowska U., *O naturze preferencji politycznych. Perspektywa Psychologiczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018.

- Jakubowska U., *Podjęcia, procedury, metody i techniki badawcze*, w: K. Skarżyńska (red.), *Podstawy Psychologii Politycznej*, Wydawnictwo Zysk i Z-ka, Poznań 2002, s. 346–368.
- Jakubowska U., Kaniasty K., *Psychospołeczne Predyktory Legalnej Aktywności Politycznej Polaków*, „Przegląd Psychologiczny” 2014, nr 57, s. 87–105.
- Jaśko K., *Aktywizm młodych: Spontanizacja vs. zinstytucjonalizowanie, online vs. offline, powody radykalizacji*, w: K. Skarżyńska (red.), *Młodzi dorośli: Identyfikacje, postawy, aktywizm i problemy życiowe*, Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji im. Marka Dietricha, Warszawa 2021, s. 63–81.
- Kapsa I., *Elektroniczna partycypacja obywatelska jako przedmiot badań*, „Polityka i Społeczeństwo” 2021, nr 19, s. 39–53.
- Kapsa I., Trempała W., *Environmental Awareness Amongst Youth in Times of Environmental Crisis*, „Athenaeum” 2020, nr 67, s. 115–130.
- Krzywosz-Rynkiewicz B., Zalewska A.M., *Aktywność obywatelska polskiej młodzieży w relacji do innych Europejczyków i w zależności od fazy adolescencji*, „Psychologia Rozwojowa” 2015, nr 20, s. 11–23.
- Leppert R., Kapsa I., Nowakowska-Kutra A., Trempała W., *Bydgoscy maturzyści. Orientacje życiowe i polityczne a postawy wobec uchodźców oraz migrantów – raport z badań z 2018 roku*, w: Ł. Jureńczyk, J. Szczutkowska, W. Trempała, P. Wenderlich (red.), *Zjawiska migracji i uchodźstwa w kulturze i sztuce XX i XXI wieku*, Wydawnictwo UKW, Bydgoszcz 2019, s. 145–162.
- Markowski R., *Polskie Generalne Studium Wyborcze (PGSW)*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2011.
- Marody Mirosława (red.), *Wartości w działaniu*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2021.
- Młodzież 2021. Opinie i Diagnozy Nr 49*, CBOS, Warszawa 2022.
- Preferencje partyjne najmłodszych wyborców i ich ewolucja w ostatnich dwóch dekadach. Komunikat Nr 122/2021*, CBOS, Warszawa 2021.
- Raciborski J., *Zachowania wyborcze młodych Polaków: Wielka zmiana*, w: K. Skarżyńska (red.), *Młodzi dorośli: Identyfikacje, postawy, aktywizm i problemy życiowe*, Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji im. Marka Dietricha, Warszawa 2021, s. 53–61.
- Sanford C., Rose J., *Characterizing e-Participation*, „International Journal of Information Management” 2007, nr 27, s. 406–421.
- Sawicka M., Karlińska A., *To jest tylko moja praca. Paradoxy pracy we współczesnej Polsce*, w: M. Marody (red.), *Wartości w Działaniu*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2021, s. 161–186.
- Skarżyńska K., *Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2005.

- Skarżyńska K., *Młode elity polityczne. Charakterystyka psychologiczna*, „Studia Psychologiczne” 1996, nr 34, s. 45–59.
- Szafraniec K., *Dojrzejący obywatele dojrzewającej demokracji: O stylu politycznej obecności młodych*, Instytut Obywatelski, Warszawa 2012.
- Szafraniec K., *Młodzi 2011*, Kancelaria Premiera Rady Ministrów, Warszawa 2011.
- Szawiel T., *Podział na lewicę i prawicę w Polsce po 1989 roku – jego sens i trwałość*, w: R. Markowski (red.), *System partyjny i zachowania wyborcze*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2002, s. 177–216.
- Trempała W., Kapsa I., *Oferta kulturalna i atrakcyjność Bydgoszczy w opiniach maturzystów – raport z badań*, w: A. Kaszukur, A. Laska (red.), *Nowa polityka miejska*, Wydawnictwo UKW, Bydgoszcz 2020, s. 205–223.
- Trempała W., Kapsa I., *Percepcja zagrożeń dla bezpieczeństwa wśród młodzieży – przykład bydgoskich maturzystów 2018–2023*, „Forum Pedagogiczne” 2024, t. 14, nr 2.1, s. 167–180, <https://doi.org/10.21697/fp.2024.2.1.13>.
- Turska-Kawa A., *Psychologiczne uwarunkowania preferencji w zakresie kształtu systemu politycznego w Polsce na podstawie badań empirycznych*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2011, nr 2, s. 57–76.
- Vinken H., *Young People’s Civic Engagement: The Need for New Perspectives*, w: H. Helve, G. Holm (red.), *Contemporary Youth Research*, Aldershot, Ashgate 2005, s. 147–158.
- Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne młodych Polaków na tle ogółu badanych. Komunikat z badań nr 16/2021*, CBOS, Warszawa 2021.
- Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne w latach 1989–2015. Deklaracje ludzi młodych na tle ogółu badanych. Komunikat z badań nr 135/2015*, CBOS, Warszawa 2015.

Izabela Kapsa – Habilitated Doctor, political scientist and psychologist, Assoc. Prof. at the Faculty of Political Science and Administration, Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz. Head of the Department of Political Systems and the Digital State. Her research focuses on political participation, especially e-participation and alternative voting methods, also political preferences of young adults and digital resilience. Member of NCN, Erasmus+, and COST research teams. She has held fellowships across Europe and is a recipient of the Medal of the National Education Commission.

Izabela Kapsa – dr hab., politolożka i psycholożka, prof. ucz. na Wydziale Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, kierownik Katedry Systemów Politycznych i Państwa Cyfrowego. Bada partycypację polityczną w Polsce i na świecie, zwłaszcza e-partycypację i alternatywne metody głosowania oraz preferencje polityczne młodych dorosłych i odporność cyfrową. Członkini zespołów naukowych (NCN, Erasmus+, COST), odbywała staże w Europie (Słowacja, Albania). Laureatka Medalu Komisji Edukacji Narodowej.

* * *

Wojciech Trempała – is a political scientist, holds a PhD in social sciences in the field of sociology. He serves as an assistant professor at the Department of Innovation Policy and Sustainable Development at the Faculty of Political Science and Administration, Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz. His research focuses on social ecological awareness and the cultural and political implications of the contemporary ecological crisis. He is also actively engaged in teaching and research activities related to ecological security, sustainable development, and young people's attitudes toward challenges, dilemmas, and threats in the modern world.

Wojciech Trempała – politolog, doktor nauk społecznych w zakresie socjologii. Zajmuje stanowisko adiunkta w Katedrze Polityki Innowacyjności i Zrównoważonego Rozwoju na Wydziale Nauk Politycznych i Administracji Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Jego badania koncentrują się na społecznej świadomości ekologicznej oraz kulturowych i politycznych implikacjach współczesnego kryzysu ekologicznego. Aktywnie angażuje się również w działalność dydaktyczną i badania naukowe związane z bezpieczeństwem ekologicznym, zrównoważonym rozwojem oraz postawami młodych wobec wyzwań, dylematów i zagrożeń we współczesnym świecie.